

Становище
от доцент д-р Снежана Димитрова
(Катедра „История“, ПИФ, Югозападен Университет „Неофит Рилски“)

за дисертационния труд на Георги Тодоров Тодоров

на тема:

„Социално-икономически трансформации в СССР в края на 20-те – 30-те години на XX век“

Югозападен Университет „Неофит Рилски”

Правно-Исторически Факултет, Катедра „История“

Научна област: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.2 „История и археология“

Научна специалност: Нова и най-нова обща история

1. Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите:

Според предоставените сведения Георги Тодоров е зачислен за редовен докторант към катедра „История“ в Правно-Исторически Факултет, професионално направление 2.2 История и археология, научна специалност Нова и най-нова обща история, през 2018 г. със заповед 2829/17.12.2018 г. Той е изпълнил всички изисквания, свързани с докторантурата, включително като е участвал активно в международни научни конференции и други академични форуми.

Дисертантът е представил пет научни публикации в международни и реферирани издания – статиите са свързани с тематиката на неговата дисертация, разкривайки специфичните му интереси в областта на културната и социално-икономическа история на СССР през разглеждания период. Предложеният автореферат отразява основните моменти от съдържанието и научните достижения на дисертационния труд, отличава се с яснота и стегнатост на изложението, издържан е технически и показва важна граматическа култура. С всичко това той е отговорил на предварителните нормативни изисквания за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ в съответното професионално направление.

Дисертационният труд е на тема **„Социално-икономически трансформации в СССР в края на 20-те – 30-те години на XX век“**, с научен ръководител доц. д-р Иван Петров и научен консултант гл.ас. д-р Диана Велева. В обем от 742 страници, трудът се състои от увод, 4 глави, заключение, приложение и библиография и се основава на

317

източника, основно анализирани и контекстуализирани, създавайки впечатления за сериозна изследователска работа. Обогатен е със списък от съкращения и географски показател и отделно резюме на дисертационните научни постижения. В структурно и тематично отношение текстът е напълно дисертабилен, тъй като периодизацията е аргументирано защитена с времеви обхват на първите два петилетни плана, съдържанието и контекстът на съответните глави и техните параграфи са логически свързани и обосновани, за да изграждат широко спектърната, тематично-хронологична цялост на труда; разбира се, че по темите на някои от параграфите биха могли да се напишат отделни дисертации. Отличително е, че в основния текст адекватно са включени таблици, схеми и диаграми, зад които стои усърден изследователски труд и опит за самостоятелни, нетрадиционни обобщения. Не винаги обаче те са подплатени с необходимата теория, което създава проблеми с базови понятия като класа и социална стратификация, например, които в случая не отразяват съдържанието на „класическия“ (кавичките са на дисертанта) марксизъм и в които дисертантът влага различно разбиране и смисъл, без обаче те да изглеждат достатъчно теоретично и емпирично изяснени и аргументирани. От друга страна, точно тук неговите изводи – макар и да звучат като плаха интуиция, явно развивана в процеса на познание и осмисляне на емпирията и историографията (в тематичния регистър на дисертацията), ни карат да мислим за напредничавите социологически изследвания в смисъла и традицията на Бурдийо. Затова едно добро познаване и разбиране на теорията на Бурдийо за телесния характер на социалния живот, за капитала (реален, културен, символен), културно възпроизводство и символно насилие, която развива и разширява марксистическото понятия за общество и класи, биха помогнали на дисертанта да разреши проблемите с обобщения (понякога в интересна образна стилистика), във важни места от емпиричните си изследвания, надхвърлящи конвенционалните исторически изследвания за живота в СССР през 1928 – 1937; живот, който в практическите си прояви и форми, остава един от експериментите на миналия век, чиято история закономерно привлича истински интердисциплинарен интерес. А и важен същностен аспект от този исторически експеримент и неговите (вътрешни и външни обстоятелства), артикулира една от основните тези на дисертанта, а именно, че постиганото социално класово разслоение, но с методите на партийната бюрокрация, заложник на реалното и символно насилие на репресивния апарат със специфичен властови инструментариум при икономически дефицит, е самото вътрешно условие за възможност за сталинизма. Всъщност базата е особен хибриден, социоекономически и

културен масов продукт, който не може да съществува без апарат (като инструмент срещу класовото общество), а апаратът – без разслояваща се класово (и партийно) база; интересни съдържателни процеси, обикновено обхващани в две основни „марксистки понятия“: база и надстройка, производителни сили и производствени отношения. База, която особено се откроява, оживявайки в пулса на всекидневния ритъм, пулсиращ в трета и четвърта глава на дисертацията. В този контекст са важни местата, в които петилетните планове са разгледани през идеологизираните битки и апаратни игри на Сталин за психологическо (кадрово) овладяване на партийните върхове и икономически структури на фона на хаоса в ръководството и администрирането на секторите в съветското стопанство.

Тъкмо това съвременно състояние на историографията, в областта на ‘съветологията’ като тематика, постижения и подходи, е добре уловено и разкрито от Г. Тодоров. Разбира се независимо от изявените проблемни полета на важните историографски направления и усвоените тезисно основни трудове в областта на икономиката, селското стопанство и социалния живот в града и селото, в зададените хронологични рамки, дисертацията би спечелила от по-задълбочено осмисляне и прилагане на методите на същинската интердисциплинарност в научната работа. Така би се преодоляло едно от подхлъзванията на дисертанта, когато говори за социален подход, а всъщност от дисертационния труд се разбира, че става дума за парадигмата на всекидневието, артикулирана в анализи на структурните мрежи: „раждане, труд, храна, любов, смърт“. Същото се отнася и за онова, което влага в понятието „мрежово общество“, а всъщност има добре разработена теория (и подход) за „обществото на мрежите“ (социален феномен в обществата на дефицит), която би заострила различно интерпретацията на очевидната сърцевина на тези отношения – своеобразният социално партийен клиентелизъм, типичен за неразвити общества в прехода им към политическа, социална и културна модернизация. Не по-различна е ситуацията в същата трета глава, която разкрива същността на културната революция, но всъщност през характерното за модерността ново обществено явление – свободно време и развлечение. Неговото съдържание формира и новото културно съзнание на *работничеството*, а ролята на киното и популярната музика (и литература) в това отношение е значима, фактуалност, която дисертантът е очертал. Но пък доста неопределено и противоречиво звучат определенията на Г. Тодоров, когато се заема с класовия характер и същността на руската авангардна култура, която е самият висок *друг* отговор на съветското модернизационно усилие, включително по отношение на

семејна структура, полови одношения и градоустройство, най-общо на широкото ветрило на урбанистичните политики; все важни тематични клъстери в дисертационни труд, посветен на социално-икономически трансформации в постленинските и постпролетарски Съвети.

Още повече, че Г. Тодоров изследва живота в СССР през по-скоро векторни одношения, а не през пирамидални зависимости (независимо от схемите и таблиците в отделни параграфи), за да разкрива мястото на идеологията като спойка в триадата: икономика-власт-общество. При това, отстоявайки тезата, че всекидневният живот формира новата съветската идентичност, като разкрива къде, как и доколко обществото (градско и селско) се изплъзва от желязната хватка на бюрократичната партийна система. И проследява в същото време защо съветската идеология не успява да изгради моста между въображение и реалност, факт, който обаче има различен ефект – обществото се идентифицира във въображаем начин на живот, присвоявайки „социалистическия идеал“, в който оглежда партийната номенклатура; видимо не само в дневниците на „обикновените хора“¹, но и „градския фолклор“ и дефицитите на пропагандното документално кино, според дисертантът. Особени факти и обстоятелства, които той разкрива и през симптоматичния феномен за всяка модернизация – начина на включване и изключване на политически и социални малцинства: жени, деца, в съветския случай и на специфичната подкатегория на безпризорните – практически на тяхното наблюдение и контрол, процеси, които тук придобиват различно измерение. Тъй като съблазънта на колективистичната партийна идеология и организираност на младежта (по сталинистки модел) предлага различно решение на проблема за социализация на *маргиналността* (включително с девиантно и делинквентно поведение). А и, поне за мен, постиженията на дисертацията са, че тя разкрива успехите и неуспехите в икономиката (модернизация от съветски, сталинистки тип), поставяйки проблема за същността на стопанството на *автаркия* след като в съветския случай ролята на чуждите капитали и технологии са в основата на прогреса, но не спира дотук. А продължава косвено да изявява икономическите процеси като отражение, а именно – в особеното и трудно изкривявано (от идеологическото насилие) огледало, каквото е практическото състояние (в случая и цифрите са самоговорещи) на важни сегменти и структури на социалния живот:

¹ За мен това е доста спорно понятие след книгата на Броунинг и затова винаги се нуждае от ясни съдържателни пояснения. – Browning, Christopher. *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland*. New York: Harper Perennial, 1992.

училище, култура, семейство, интересно свързани от дисертанта с данъчната политика. Разбира се изследването би се обогатило, ако дисертантът не бе подминал, важните според мен за него и други книги на Шейла Фитцпатрик – *Education and social mobility in the Soviet Union, 1921 – 1934; Cultural revolution in Russia, 1928 – 1932; The Culture front: Power and culture in Revolutionary in Revolutionary Russia; On Stalin’s team: The years of living dangerously in Soviet politics.*

В същата интересна перспектива е обхваната и историята на „Сталинските християни (селяни)“ – гладът, престъпността и религиозността, са особените места, в които катастрофира съветската власт и нейната идеология, ясно отстоява дисертантът. Но и не изпуска от поглед местата на символно и реално насилие, в които селото се съпротивлява, но в съпротивата си всъщност отваря пространство, в което държавата го усвоява и манипулира, а именно – неизбежния поколенчески конфликт, когато селото се отваря към технизация, химизация, прогрес през колективизация и производителни улеснения за тежкия селски труд, загатната медицинска модернизация (битки с болести и епидемии), и новата развлекателна и празнична култура, която все повече съперничи на религиозната празнична събитийност в живота на селото. В същия интересен теоретико-емпиричен контекст е разгледано и разслоението в града, при това разкривайки ефекта на културата на доноса, в обстоятелствата на патронно-клиентелистки взаимоотношения, когато властта така контролира, идеологически мобилизира и превръща една апатична аморфна маса в особена категория на осъзнати граждани – те обаче също контролират властта през необходимостта на пропагандата (включително преса) да създава своя реципиент и инструмент (осъзнатия съветски човек); никак не е случайно, че наследството на този период ще остават понятията за „малката и голяма правда“, в които се опитомяват противоречията между реалност и комунистическа идеология. Не са подминати и проблемните поколенчески битки в партийния висок и среден кадрови апарат като афективен барометър и кризисен симптом за всекидневието на съветския начин на живот.

II. Научни приноси

От казаното дотук е очевидно, че изборът на темата е сполучлив и е изглеждал още тогава обещаващ с оглед интересите и условията за изследователската работа на Г. Тодоров, протичаща при пандемия и интензифициран научен живот в интернет пространството. Показателни са в това отношение използваните източници – основно в

електронен вариант, което обаче съвсем не е ограничило, а обратно, в случая е довело до интензивен изследователски труд. И независимо, че на пръв прочит темата изглежда по-скоро за институтски изследвания или поне за сериозен екип, дисертантът е успял да произведе убедителен, увлекателен и интересен исторически наратив, засягащ широк спектър от проблеми в две неразривно свързани области – икономика и общество. Облягайки се на разнородни документи: официални партийни документи, статистика, изнамерени и в пресата, както и лични дневници, спомени, литература и кино, той успешно въплъщава в методите си съвременното разбиране за исторически извор и документ, за да въведе в научно обръщение важни документални и историографски източници. И тъй като според мен дисертацията има повече от изброените от дисертанта приноси – един от тях е, че той не попада в капаните на идеологизация и политизация, каквито се залагат със самия изследователски предмет, ще попитам Г. Тодоров, какъв всъщност е неговият критерий и точен показател за обективност (подчертано от него постижение на дисертацията) при работа с така разнородна документална база, артикулирана в отношението: свидетелство–документ–архив.

III. Заключение:

Независимо от критиките и забележките, оценявам високо работата на Георги Тодоров Тодоров и подкрепям присъждането на образователната и научна степен „доктор“. Считам, че с този дисертационен труд той показва и заложи за по-нататъшно развитие като изследовател.

Член
на научното жури:

(доц. д-р

Снежана Димитрова)

Благоевград, 29.06.2022 г.

Review

by Associate Professor Dr. Snezhana Dimitrova

(Department of History, PIF, Southwestern University "Neofit Rilski")

for the dissertation of Georgi Todorov Todorov on the topic:

"Socio-economic transformations in the USSR in the late 20's - 30's of XX century"

Southwestern University "Neofit Rilski"

Faculty of Law and History, Department of History

Scientific field: 2. Humanities

Professional field: 2.2 "History and Archeology"

Scientific specialty: New and recent general history

I. Data for the doctoral dissertation, the dissertation, the abstract and the publications

According to the information provided, Georgi Todorov is enrolled as a full-time doctoral student at the Department of History at the Faculty of Law and History, professional field 2.2 History and Archeology, scientific specialty New and recent general history, in 2018 by order 2829 / 17.12.2018. He has fulfilled all the requirements related to doctoral studies, including by actively participating in international scientific conferences and other academic forums.

G. Todorov has presented five own scientific publications in international and refereed historical journals - the articles are related to the topic of his dissertation, revealing his specific interests in the field of cultural and socio-economic history of the USSR in the late 20s-30s of XX c. The proposed abstract reflects the main points of the content and scientific achievements of the dissertation, is characterized by clarity and conciseness of the presentation, and shows an important grammatical culture. With all this he has met the preliminary regulatory requirements for the award of the educational and scientific degree "Doctor" in the relevant professional field.

The dissertation is on the topic "Socio-economic transformations of the USSR in the late 20s - 30s of the XX century", with supervisor Assoc. Prof. Dr. Ivan Petrov and scientific consultant Assistant-professor Dr. Diana Veleva. In a volume of 742 pages, the dissertation consists of an introduction, 4 chapters, conclusion, appendix and bibliography. It is enriched with a list of abbreviations and a geographical indicator and a separate summary of the dissertation scientific achievements. Structurally and thematically, the text is completely dissertable, as the

periodization is arguably protected by the time scope of the first two five-year plans, the content and context of the respective chapters and their paragraphs are logically related and justified to build a broad spectrum, thematic-chronological integrity of the research; of course, separate dissertations could be written on the topics of some of the paragraphs. It is noteworthy that the main text adequately includes tables, diagrams and charts, behind which is diligent research and experience for independent, non-traditional summaries. However, they are not always backed by the necessary theory, which creates problems with basic concepts such as class and social stratification, for example, which in this case do not reflect the content of "classical" (quotation marks are of G. Todorov) Marxism and in which the dissertation puts different understanding and meaning, however, without seeming sufficiently theoretically and empirically clarified and argued. On the other hand, right here his conclusions - although they sound like a timid intuition, obviously developed in the process of knowledge and understanding of empiricism and historiography (in the thematic register of the dissertation), make us think of advanced sociological research in the sense and tradition of Bourdieu. Therefore, a good knowledge and understanding of Bourdieu's theory of the bodily nature of social life, of capital (real, cultural, symbolic), cultural reproduction and symbolic violence, which develops and expands Marxist notions of society and classes, would help him to solve problems with generalizations (sometimes in interesting figurative stylistics), in important places of his empirical research, going beyond conventional historical research on life in the USSR in 1928-1937; life, which in its practical manifestations and forms remains one of the experiments of the last century, whose history naturally attracts a real interdisciplinary interest. And an important essential aspect of this historical experiment and its (internal and external circumstances), articulates one of the main theses of the dissertation, namely that the achieved social class stratification, but with the methods of party bureaucracy, hostage to real and symbolic violence of the repressive apparatus with a specific instrument of power in the event of an economic deficit is the very internal condition for the possibility of Stalinism. In fact, the base is a special hybrid, socio-economic and cultural product of mass, which cannot exist without an apparatus (as an instrument against class society), and the apparatus without a stratified class (and party) base; interesting content processes, usually covered in two main "Marxist concepts": base and superstructure, productive forces and production relations. A base that stands out, coming to life in the pulse of the daily rhythm, pulsating in the third and fourth chapters of the dissertation. In this context, the places where the five-year plans were considered through Stalin's ideological battles and games for psychological (personnel) control of party leaders and economic structures against the background of chaos in the leadership and administration of sectors in the Soviet economy are important.

It is this modern state of historiography, in the field of 'Sovietology' as topics, achievements and approaches that is well captured and revealed by G. Todorov. Of course, regardless of the identified problem areas of important historiographical areas and mastered theses in the field of economics, agriculture and social life in urban and rural areas, within the given chronological framework, the dissertation would benefit from a deeper understanding and application of the methods of real interdisciplinary in scientific work. This would overcome one of the slips of the dissertation when talking about a social approach, and in fact from the dissertation it is understood that it is a paradigm of everyday life, articulated in the analysis of structural networks: "birth, labor, food, love, death" . The same is true of what he puts into the notion of a "society with networks" when in fact there is a well-developed theory (and approach) of a "network society" (a social phenomenon in deficit societies) that would sharpen different

interpretations of the obvious core of these relations - a kind of social party clientele, typical of underdeveloped societies in their transition to political, social and cultural modernization. The situation with the third chapter is no different, which reveals the essence of the cultural revolution, but in fact through the new social phenomenon characteristic of modernity - free time and entertainment. Its content also forms the new cultural consciousness of the working class, and the role of cinema and popular music (and literature) in this respect is significant, a factuality that the dissertation has outlined. However, G. Todorov's definitions sound rather vague and contradictory when he deals with the class character and the essence of Russian avant-garde culture, which is the highest other response to the Soviet modernization effort, including in terms of family structure, sexual relations and urban planning. - in general on the broad fan of urban policies; increasingly important thematic clusters in the dissertation work on socio-economic transformations in the post-Leninist and post-proletarian Soviets.

Moreover, G. Todorov studies life in the USSR through vector relations rather than pyramidal dependencies (regardless of the schemes and tables in separate paragraphs) in order to reveal the place of ideology as a bond in the triad: economy-power-society. At the same time, defending the thesis that everyday life forms the new Soviet identity, revealing where, how and to what extent society (urban and rural) is slipping away from the iron grip of the bureaucratic party system. At the same time, it traces why Soviet ideology failed to build a bridge between imagination and reality, a fact that has a different effect: society identifies itself in an imaginary way of life, appropriating the "socialist ideal" in which it views the parliamentary nomenklatura; visible not only in the diaries of "ordinary people"¹, but also in "urban folklore" and the deficits of propaganda documentary film, according to the dissertation. Special facts and circumstances, which he examines through the symptomatic phenomenon of any modernization - the way of inclusion and exclusion of political and social minorities: women, children, in the Soviet case and the specific subcategory of homeless children - practically their monitoring and control, processes, which here acquire a different dimension. Because the temptation of the collectivist party ideology and organization of the youth (according to the Stalinist model) offers a different solution to the problem of socialization of marginality (including deviant and delinquent behavior). And, at least for me, the achievements of the dissertation are that it reveals the successes and failures in economics (modernization of the Soviet, Stalinist type), posing the problem of the nature of the autarky economy since in the Soviet case the role of foreign capital and technology is in the basis of progress, but it does not stop there. And it continues to indirectly express economic processes as a reflection, namely - in the special and difficultly distorted (by ideological violence) mirror, as is the practical state (in this case, the numbers are self-evident) of important segments and structures of social life: school, culture, family, interestingly related by the dissertation to tax policy. Of course, the research would have been enriched if the dissertation had not passed, in my opinion, important for him books by Sheila Fitzpatrick - *Education and social mobility in the Soviet Union, 1921 - 1934*; *Cultural revolution in Russia, 1928 - 1932*; *The Culture front: Power and culture in Revolutionary in Revolutionary Russia*; *On Stalin's team: The years of living dangerously in Soviet politics*.

¹ For me the term ordinary people is very problematic after reading the book of Browning (Browning, Christopher. *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland*. New York: Harper Perennial, 1992.), and it needs to be clarified when is used in any concrete case.

The history of the "Stalinist Christians (peasants)" is covered in the same interesting perspective - hunger, crime and religiosity are the special places where the Soviet government and its ideology crashed, and the dissertation clearly defends it. But it does not lose sight of the places of symbolic and real violence in which the village resists, but in its resistance actually opens a space in which the state assimilates and manipulates, namely - the inevitable generational conflict, when the village opens to technicalization, chemicalization, progress through collectivization and productive facilities for hard rural labor, implied medical modernization (battles with diseases and epidemics), and the new entertainment and festive culture that increasingly competes with the religious festive event in the life of the village. In the same interesting theoretical-empirical context, the stratification in the city is considered, revealing the effect of the culture of denunciation, in the circumstances of patron-clientelistic relations, when the government thus controls, ideologically mobilizes and turns an apathetic amorphous mass into a special category of conscious citizens. - however, they also control power through the need for propaganda (including the press) to create its own recipient and instrument (the conscious Soviet man); it is by no means accidental that the legacy of this period will remain the notions of "small and great justice", in which the contradictions between reality and communist ideology are tamed. The problematic generational battles in the party's high and middle cadre apparatus, such as an affective barometer and a crisis symptom of the everyday life of the Soviet way of life, have not been overlooked either.

II. Scientific contributions

From what has been said so far, it is obvious that the choice of the topic was successful and seemed promising even then in view of the interests and conditions for the research work of G. Todorov, taking place in a pandemic and intensified scientific life on the Internet. Indicative in this respect are the sources used - mainly in electronic form, which, however, did not limit, but on the contrary, in this case has led to serious research work. And although at first reading the topic demands more like for institute research or at least for a serious team, the dissertation has managed to produce a compelling, fascinating and interesting historical narrative, addressing a wide range of issues in two inextricably linked areas - economics and society. Relying on various documents: official party documents, statistics, found in the press, as well as personal diaries, memoirs, literature and cinema, he successfully embodies in his methods the modern understanding of historical source and document to introduce important scientific documents and historiographical sources into scientific circulation. And since in my opinion the dissertation has more than the contributions listed by the dissertation - one of them is that it does not fall into the traps of ideologization and politicization, as set by the research subject itself, I will ask G. Todorov, what is his criterion and an accurate indicator of "objectivity" when working with such a diverse documentary base, articulated in the relationship: certificate-document-archive.

III. Conclusion:

Despite the criticism and remarks, I highly appreciate the work of Georgi Todorov and support the award of the educational and scientific degree "Doctor". I believe that with this dissertation he shows talents for further development as a researcher.

Member of the scientific jury:

(Assoc. Prof. Dr. Snezhana Dimitrova)

Blagoevgrad, June 29, 2022